УДК 94(477.83/86+470.62)“185/190”

Дмитро БІЛИЙ

ГАЛИЧИНА І КУБАНЬ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ. СТВОРЕННЯ СПІЛЬНОГО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Розглянуто основні етапи творення спільного українського модерного національного простору в XIX–XX ст., до якого тоді були інтегровані Галичина та Кубань. Також розглянуто основні чинники, що сприяли цьому процесу – створення єдиного інформаційного простору, співпраця представників українських громадських діячів Кубані та Галичини, спільна участь у громадсько-політичних та культурно-просвітницьких об’єднаннях. Особливу увагу приділено вшануванню пам’яті Т. Шевченка українцями Кубані та Галичини як важливому чиннику формування єдиного національного простору, умовам та обставинам, в яких творилася спільна “культурна пам’ять” як на Кубані, так і в Галичині в цей період.

Ключові слова: Галичина, Кубань, національний простір, модерна нація, культурна пам’ять.

У другій половині XIX ст. у Центрально-Східній Європі відбуваються інтенсивні процеси формування модерних націй. Формування української модерної нації проходило в умовах, коли українські етнічні території входили до складу різних держав, що значно ускладнювало процеси творення єдиного національного простору. Ми розглянемо основні етапи інтеграції української Кубані (Чорноморії) та Галичини у спільний український національний проект – зв’язки між регіонами, процеси творення єдиного інформаційного простору, співпрацю кубанських та галицьких діячів у культурно-просвітницьких і громадсько-політичних установах. У праці “Культурна пам’ять: письмо, пам’ять про минуле і політична ідентичність у високих культурах давнини” Я. Асман стверджує, що національна ідентичність може утворюватись за допомогою єдиної системи спільної культурної та історичної пам’яті, яку забезпечує наявність певних ритуалів, святкових церемоній, символів та норм поведінки, що визнають та вважають обов’язковими всі члени спільноти[1]. Один із найважливіших і найнеобхідніших чинників у цьому процесі – створення коммеморативних практик: заходів щодо відзначення подій національної історії, роковин видатних національних діячів (полководців, письменників, вчених). Для українців такою культовою постаттю став Тарас Шевченко, а його “Кобзар” – своєрідною національною “Біблією”. У XIX ст. із дивовижною швидкістю постать Т. Шевченка стала ключовою у створенні єдиного національного ментального

[1] *Ассман Я.* Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман. – Москва: Языки славянской культуры, 2004.

простору, який об'єднував всі регіони, в яких українці становили більшість, хоча і були розділені політично.

Поширенню в Галичині в 40–50-х роках XIX ст. уявлень, що Кубань (Чорноморія) – це також частина українського етнографічного простору, багато в чому сприяла діяльність польських повстанців. Головним інформаційним та ідеологічним центром польського національно-визвольного руху був "Готель Лямбер" у Парижі, який очолював князь Адам Чарторийський.

Українське населення Кубані (Чорноморії) розглядалося як потенційний союзник у планах спільної польсько-української антиімперської акції. Свідчення цього – відчайдушна спроба Михайла Свідзинського, українця з Галичини, палкого прихильника ідей Михайла Чайковського, розгорнути антиімперську агітацію серед козаків Дону та Кубані. Вирушивши як емісар гуртка М. Чайковського в серпні 1845 р. із Константинополя, наприкінці жовтня М. Свідзинський прибув до Таганрога, де його невдовзі заарештували після спроби розповісти про плани спільної боротьби одному заможному козацькому полковникові[2].

У 1862 р. одне з українських видань у Львові надрукувало етнографічну карту розселення українців (русинів), однією з частин якої була територія Чорноморського Козацького Війська – Чорноморія (Правобережна Кубань)[3].

Якщо до початку 80-х років XIX ст. українська еліта Кубані орієнтувалася, головно, на Харків та Київ, то згодом відбулося "відкриття" Галичини. Одним із перших українських діячів Кубані, який налагодив плідну співпрацю з українськими осередками в Галичині, став Василь Мова (Лиманський) (1842–1891). Літературна спадщина В. Мови вже увійшла до скарбниці української та кубанської літератури, але може стати й безцінним джерелом не тільки для літературознавців, а й для науковців, які займаються історією Кубані й українського національно-демократичного руху. В. Мова глибоко емоційно і щиро любив свою Кубань. Він творив у ті часи, коли обставини не дозволяли широко виявити себе у громадсько-політичному житті краю, але роздуми над долею Батьківщини, козацтва, знання минулого та сучасного України та Кубані (Чорноморії) дали йому можливість створити своєрідну історично-філософську концепцію.

Найперше його надихали сподівання, що інтенсивною літературною працею він зможе прислужитися своєму народові, внести і свою лепту в розвиток української культури та національної самосвідомості. Унікальна працездатність і незламний оптимізм допомали В. Мові писати поетичні твори, п'єси, реалістичні нариси з життя мешканців Кубані, перекладати "Слово о полку Ігоревім", підтримувати зв'язки з представниками української інтелігенції Наддніпрянської України та Галичини. І все це майже без жодної надії побачити свої твори опублікованими. Друкувалися праці В. Мови за його життя (не враховуючи першої в 1861 р. в "Основах") лише за кордоном Російської імперії – в Галичині, в українських часописах "Зоря", "Правда", "Слово"[4]. Багато в чому через твори В. Мови (Лиманського)

---

[2] *Стеблій Ф.* До генези ідеї української незалежності в 40-х рр. XIX ст. (Михайло Свідзинський у пошуках шляхів визволення України) / Ф. Стеблій // Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісії НТШ в Україні. – Львів, 1999. – Вип. 2. – С. 390–407.

[3] Русини // Календар "Львів'янин". – Львів, 1862. – С. 91–105.

[4] *Шерех Ю.* "Душа убога встала рано" (Василь Мова) / Ю. Шерех // Третя сторожа: Література. Мистецтво. Ідеології. – Київ: Дніпро, 1993. – С. 102.

та його зв'язки з українськими осередками і виданнями Галичини відбулося взаємопроникнення кубанського та галицького дискурсів як складових спільного українського національного проекту.

У 70–80-х роках XIX ст. коммеморативні заходи, присвячені життю, діяльності та творчості Т. Шевченка, стали найважливішим чинником становлення української національної ідентичності і створення загальноукраїнського національного простору. У формуванні "шевченківського дискурсу" в Чорноморії в середині XIX ст. визначну роль відіграв Я. Кухаренко, який і привіз один із перших примірників "Кобзаря" з Петербурга в 40-х роках XIX ст. Вже на початку 60-х багато чорноморських старшин були добре обізнані з поезіями Т. Шевченка. С. Шарап згадав про козацького старшину Г. Магеровського, який любив декламувати шевченківські вірші. Популярізацією творчості Т. Шевченка серед українців Кубані через розповсюдження "Кобзаря", активно займалися діячі українського руху в 60–80-х роках XIX ст. У березні 1862 р., дізнавшись про смерть Т. Шевченка, члени чорноморських козацьких родин поставили в Катеринодарі виставу "Наталка-Полтавка", а зібрані кошти відправили до Петербурга на увічнення пам'яті поета[5]. У 1882 р. в Катеринодарі при одній з перших приватних газет у краї – "Кубані" – була надрукована пам'ятна книга "Поминки Тараса Григорьевича Шевченка 25 февраля 1882 года в Екатеринодаре", підписана криптонімом [А. Т.]. Автором її був кубанський громадський діяч Олексій Андрієвський (1845–1902). На перших сторінках газети неодноразово розміщували рекламу цієї книги. Виручені за продаж кошти були передані в Канів на збереження та впорядкування могили поета і відкриття школи його імені[6].

Один із важливих заходів, який сприяв активізації українського національного руху, – "Шевченківські роковини" – урочисті зібрання, присвячені пам'яті Т. Шевченка. До початку 90-х років XIX ст. на Кубані "Шевченківські роковини" святкували таємно у вузькому колі. Для загалу почали проводити в 1894 р. за ініціативою Якима Бігдая (1855–1909) – кубанського композитора та етнографа-аматора. Я. Бігдай закінчив юридичний факультет Новоросійського університету в Одесі, працював суддею, згодом – адвокатом. У 1896 р. очолив Катеринодарський гурток любителів музики, як режисер поставив опери "Різдвяна ніч" та "Запорожець за Дунаєм". Був автором вокальних циклів "До Кобзаря", "Листи з Кубані", музики до "Чорноморського побиту", збирав і видавав збірки, надрукованих забороненою тоді "кулішівкою" українських народних пісень[7]. Щоб легалізувати роковини, Я. Бігдай вирішив отримати дозвіл наказного отамана (1892–1904) Якова Малама (1841–1912), "людини не так ліберальної, як порядної" (С. Ерастов):

"– Які новини? – спитав той на аудієнції.

– Малороси збираються святкувати пам'ять свого поета Шевченка таємно, – відповів Бігдай.

---

[5] *Федина Т.* Первые попытки увековечивания памяти Т. Г. Шевченко на Кубани (дореволюционный период) / Т. Федина // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк, 2006. – Т. 12. – С. 246.

[6] Там само.

[7] *Ерастов С.* Спогади. Спомини кубанського українця / С. Ерастов // Пам'ятки України: історія та культура (науковий часопис). – 2005. – № 3–4. – С. XVI–XVII.

– Як таємно? Нащо таємно? – захвилювався отаман. – Треба явно… Якщо поліція не може розрішити, то я розрішаю улаштувати вечір… ну… хоч у військовім клубі… так, домашньо, без афіш…”[8].

У 1896 р. роковини вже святкувалися привселюдно в залі жіночої гімназії. З кожним роком географія проведення “Шевченківських роковин” розширювалася. Їх проводили в різних містах та станицях Кубанської області. На “Шевченківських роковинах” зачитували реферати, декламували вірші Кобзаря, виконували музичні твори. І хоча пізніше, вже в еміграції, Кузьма Безкровний скептично згадував ці “шевченківські роковини”, як даремну спробу чорноморських діячів “переконати москалів, що українці мають право на існування”[9], втім, вони відігравали велику роль.

Зберігся детальний опис у листі українського кубанського діяча А. Скопця до В. Гнилосирова про перші “Шевченківські роковини” в Катеринодарі та враження від них місцевої української людності: “Ваші дорогі безцінні слова, долетівши на далеку від Дніпра Кубань, дали тутечки гарний і рясний урожай. Часті споминки про Вас, а уже купно і про того, земля благословенної Вкраїни котрого приязно хранить кості, привели кубанців на мисль в день Тараса пом’януть і почтить того, хто вічно сохраняється в пам’яті йому рідних. Судили, рядили, но як почать таке небувале на Кубані діло – ніхто не знав. Думали зразу зробить це по-сімейному, но як і де – знову трудно рішать. Наконець уже 23 числа один із людей, мировий суддя Бігдай, поїхав до наказного і об’явив йому про желания публіки. Милость його к делу відізвалась благосклонно, і 25-го числа в вечер в войськовім клубі був назначен вечер роківщин батька Вкраїни, Тараса. Публіки зібралось чимало, мабуть, душ з 200, но було б і більше, да не густо хто про це й знав, бо случилось це скоро і нежданно. Всієї тієї радості, котра сіяла на людських і на моїм лиці, я Вам, сивий голубе, не зможу передать, но скажу тілько, що було тут якось тепло і гарно: і плакали й радувались. Споминали стародавнє, а чули це все зараз і зараз же його переживали. Обстановка вечера на перший раз була хоть не зовсім пишна, но тепла. Зал клубу був до половини зайнят людьми й жінками, перед котрими посередині з поникшою головою, опущеними усами, з почтенною лисою головою і зігнувшеюся спиною возвишався сам виновник з своїми тяжкими думами. Він чутно й внятно прислухався до всякого слова, до всякого звуку – здаля казалось, що як наш піп співав «гей, гетьмани», що сам Тарас трохи вже випрямився і готов би топнуть, а слова: «От-так, діти» чуть-чуть що не виливались з його німих уст. Самий вечір почався так: Бігдай сказав спершу, чого й зачим оце ми сюди зібрались, а потім Серьожа (Васильович) прочитав гарненькі виборки із того, що звісно про жизнь і діла Тараса, перемішуя з словом самого батька. В кінці заключив, що ще й досі ніхто не найшовся вволити його послідню волю, окрім одної, щоб поховать на Вкраїні, спом’янув і про те, що кості цього чоловіка тепер всячески оберігаються заботливою рукою нашого доброго Василя Степановича; було висказано общее желаніє тут же на Кубані видать скілько книжечок із творів покійного і розпространить проміж кубанських людей, но на це послідньє ще нічого не зроблено. Багацько уже

[8] *Ерастов С.* Спогади. Спомини кубанського українця… – С. XII.

[9] Цит. за: *Чумаченко В.* З плеяди кубанських українофілів (Іван Тимофійович Ротар) / В. Чумаченко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк, 2002. – Т. 2. – С. 132.

зробили тим, що пом'янули того, кого забуть гріх. Дальше пішли співи, читання, то знов співи порізнь і вмісті. Между прочими, вийшов читать осаул Какунько, жалко тілько, що вчора поїхав на нове місце за Кавказ. Як тілько ще він узяв книжку і пройшов мимо Тараса, то так і казалось, що той обніме його і кріпко поцілує, так, бач, рук у бідного не було! А як сів за стіл да розкрив «Неофіти», то всі оніміли: дуже вчувався в рідні слова й Тарас. Кончилось слово, і мертва тишина обернулась в страшний гул від рукоплескань. Після цього ще Какунько прочитав «Чернець», а опісля уже читав і розказував те, що знав і що в нього є написано. Вечір закінчився общею вечерею, піснями і розговорами... 5 березня 1895 р., Катеринодар"[10].

Окрім традиційних літературно-музичних вечорів та вистав, відбувалися і поминальні панахиди у Військовому катедральному соборі, в яких брали участь і високопосадовці Кубанського козацького війська[11]. Під час відзначення 40-річчя від дня смерті поета в лютому 1901 р. у Катеринодарі організовано та проведено низку заходів, серед яких виставку портретів та бюста Кобзаря, яку надав для експозиції Олександр Кухаренко. З нагоди цих урочистих заходів С. Ерастов у квітні 1901 р. подав до міської думи колективну заяву, яку підписали, серед інших, декілька козацьких генералів, про присвоєння одній з катеринодарських шкіл та бульвару (вулиці) імені Т. Шевченка. Заяву ухвалили на засіданні міської думи і прийняли рішення "про увічнення пам'яті малоросійського поета Т. Шевченко присвоєнням його імені бульвару по вулиці Ростовській та одному з нових міських училищ"[12]. Це ім'я надали "двокласному імені Т. Шевченка жіночому училищу"[13].

Інтеграція кубанських громадських об'єднань до загальноукраїнського національного руху другої половини XIX ст. на організаційному рівні остаточно закінчилася 1897 р. Цього ж року відбувся конспіративний з'їзд українських громад у Києві, зібраний з метою створення загальноукраїнської позапартійної організації. Від Кубані на ньому були С. Ерастов та Л. Бич. З'їхалися представники з Криму, Кавказу, Галичини, Слобожанщини, Наддніпрянської України та Кубані – близько 100 делегатів. З'їзд поділили на три секції: літературно-просвітню, громадсько-економічну та суспільно-політичну. Кубанці брали участь і в останній. С. Ерастов згадував: "Цей перший з'їзд укр[аїнський] мав велике значення і великі наслідки. Він згуртував докупи усі нелегальні укр[аїнські] громадки, розкинуті по великім обширі усієї Росії… і приєднав до спільної праці розпорошених українців, які не забули ще високого почуття патріотизму. З того часу зачалася націон[альна] організація, яка згодом назвалася ТУПом (Товариство українських поступовців), і з того часу розпочалася планомірна національна робота, переважно культурно-просвітня, але, по умовах часу, завше нелегальна, з політичними засобами"[14].

Зацікавлення скарбами українського фольклору Кубані виявив ще Яків Кухаренко, який одним із перших почав збирати й опрацьовувати його зразки. На іншому, науковому, рівні та в контексті загального народовсько-демократичного осмислення українського етносу за цю працю взявся етнограф і фольклорист Митрофан

[10] Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів. – Київ: Наукова думка, 1966. – С. 165–166.
[11] *Федина Т.* Первые попытки увековечивания памяти Т. Шевченко ... – С. 247.
[12] Державний Архів Краснодарського Краю (далі – ДАКК). – Ф. Р-1547. – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 140.
[13] *Ерастов С.* Спогади... – С. 13.
[14] Там само. – С. 2.

Дикарів (1854–1899)[15]. У 1880-х роках М. Дикарів познайомився з кубанським вченим Ф. Щербиною, який тоді працював у Губернському статистичному комітеті. Вірогідно, що саме Ф. Щербина – палкий патріот Кубанщини – прищепив інтерес молодому вченому до цього краю. У 1891 р. у "Воронезькому етнографічному збірнику" виходить перша значна праця М. Дикаріва "Нарис Воронезького міщанського говору, порівняно з україно-руським наріччям", в якій він зібрав 7,5 тис. російських та українських прислів'їв і приказок[16]. М. Дикарів провів декілька етнографічних експедицій Воронежчиною, планував підготувати та видати словник малоруської мови. Але головна етнографічна праця очікувала вченого на Кубані, куди його запрошено в 1893 р. завідувати в Катеринодарі обласною друкарнею.

У липні 1893 р. Митрофан Дикарів переїхав до Катеринодара. Одержати посаду завідувача друкарні йому не вдалося, і тому він обійняв посаду молодшого діловода обласного правління. Окрім безпосередньої роботи – касації рішень станичних (1-ї інстанції), почесних (апеляційних) і волосних судів тощо, – М. Дикарів активно займався культурно-просвітницькою та етнографічною діяльністю. За власний кошт передплачував українські книги, передовсім "Кобзар", та безкоштовно розповсюджував серед місцевого населення, поповнював власну бібліотеку, листувався з особами, які збирали для нього зразки усної народної творчості в кубанських станицях та хуторах, сам регулярно виїжджав у відділи Кубанської обл. для збору етнографічних матеріалів. Окрім того, М. Дикарів листувався з українськими діячами науки і культури – Б. Грінченком, О. Кониським, М. Драгомановим, Ф. Вовком, друкував статті з етнографії Кубані в "Кубанських обласних відомостях", розробляв ґрунтовну програму збирання, класифікації та видання кубанського фольклору, народних переказів (пов'язаних із голодом і холерою, з нагоди приїзду імператора, всеросійського перепису населення), народних апокрифів і балачок, збирання відомостей про товариства і збори сільської молоді (вулиці, вечорниці, досвітки, складчини) тощо. До виконання цієї програми М. Дикарів намагався залучити якомога більше добровільних і платних кореспондентів. Частину своїх праць з української етнографії та фольклору Кубані він видав у Львові у збірках Наукового товариства ім. Шевченка[17]. У 1898 р. Митрофана Олексійовича призначили архіваріусом Кубанського військового архіву. 1899 р. він став одним з ініціаторів створення "Товариства аматорів дослідження Кубанської області" ("Общество любителей изучения Кубанской области"), першим секретарем якого і був обраний. Помер М. Дикарів 14 листопада 1899 р., його поховали за військовий кошт. На могилу поклали вінки: "Від чиновників Обласного Правління", "Від редакції «Кубанських обласних відомостей»", "Від завідувача військовим історичним музеєм К. Живило" і "Від українців земляку М. О. Дикаріву"[18].

---

[15] *Чумаченко В.* "Пам'яти сього незвичайно енергійного та симпатичного чоловіка" (До 150-річчя від дня народження М. О. Дикарєва) / В. Чумаченко // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 4. – С. 21–28.

[16] *Дикарев М.* Очерк Воронежского мещанского говора с украино-русским наречием / М. Дикарев // Воронежский этнографический сборник. – Воронеж, 1891. – С. 1–60.

[17] *Крамаренко М. (Дикарів М.)* Різдвяні святки в ст. Павлівській Єйського відділу, на Чорногорії / М. Крамаренко (М. Дикарів) // Етнографічний збірник Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів: Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1895. – Т. 1. – С. 1–24; *Дикарів М.* Чорноморські народні казки і анекдоти.... – Т. 2. – С. 1–54.

[18] *Чумаченко В.* "Пам'яти сього незвичайно енергійного та симпатичного чоловіка"... – С. 25.

Відчуваючи наближення смерті, М. Дикарів дуже переймався подальшою долею своїх рукописів з етнографії – розробив план видання з восьми окремих томів. За кілька років до смерті вчений почав непокоїтися за долю зібраних матеріалів. Усю ще не опубліковану наукову спадщину М. Дикарів заповів Науковому товариству ім. Шевченка у Львові. Після смерті вченого його рукописи (близько 10 рукописних томів) та більшість паперів – особистий щоденник, бібліотека, матеріали до словника, які упорядкував редактор "Кубанських обласних відомостей" Лука Мельников, відправлено до Львова. Розбирати архів М. Дикаріва за дорученням товариства взявся І. Франко. За три роки окремим шостим томом у серії збірників Філологічної секції НТШ, із передмовою і за науковою редакцією І. Франка, видано "Посмертні писання Митрофана Дикарєва з поля фольклору і мітології"[19].

Вже в перших томах "Записок НТШ" вміщено розвідки з етнографії української спільноти Кубані. Багато матеріалів, присвячених історії та сучасності української спільноти, надруковано у львівському часописі "Зоря"[20]. Зокрема вірші та переклади В. Мови (Лиманського), публікації, присвячені його творчості, публікації листів Я. Кухаренка, відгук на статтю Л. Мельникова про відносини Я. Кухаренка з Т. Шевченком, публікувалися в "Кубанських обласних відомостях".

Велику роль у поширенні зв'язків між Кубанню та Галичиною відіграло загальноукраїнське товариство "Просвіта". Перше установче зібрання катеринодарського товариства "Просвіта" відбулось 25 серпня 1906 р. у залі 1-ї жіночої гімназії. На зібранні були присутні 150 осіб – переважно представники інтелігенції, вчителі шкіл та гімназій. Засідання відкрив С. Ерастов, який виголосив доповідь з історії України. Головна концептуальна думка – Україна до переходу під владу Московського царства розвивалась як вільна демократична республіка і лише під тиском московської влади перетворилася на позбавлену рідної мови та прав людини імперську провінцію. С. Ерастов розповів про національно-культурне відродження, яке розгорнулось на українських землях із початку XX ст. і закликав українську інтелігенцію Кубані долучитись до нього. Головним напрямом діяльності на Кубані планувався перехід шкіл та інших навчальних закладів на українську мову навчання. Зачитали вітання від Петербурзького українського видавництва "Праця" та колишнього директора народних шкіл Кубані М. Левитського. На засіданні обрано раду новоутвореного товариства "Просвіта", до якої увійшли Ерастов, Потапенко, Янченко, Жарко, Ротар, Яловий, Грюнер. Кандидатами до ради товариства обрали Донченка, Мегерю, Мельника, Скопця. Був затверджений статут Кубанського українського просвітницького товариства[21]. У майбутньому запланували провести український ярмарок, організувати українські театральні постанови, музичні вечори, відкрити українські школи, видавати україномовні брошури, книги, газети та часописи, організувати культурно-просвітницькі заходи тощо. Планували відкрити низку українських книжкових крамниць у Катеринодарі[22]. Але більшість заходів реалізувати не вдалося через адміністративні заборони. Наприклад, заплановане на

[19] *Франко І.* Посмертні писання Митрофана Дикарєва з поля фольклору і мітольогії / І. Франко. – Львів, 1903. – VII. – С. 256–259.

[20] Див.: "Зоря" 1880–1897: Систематичний покажчик змісту журналу / [уклав О. Кізлик]. – Львів, 1988.

[21] ДАКК. – Ф. 454. – Оп. 1. – Спр. 3652. – Арк. 1–4.

[22] ДАКК. – Ф. 589. – Оп. 1. – Спр. 1081. – Арк. 284.

27 серпня проведення українського ярмарку в Катеринодарі заборонив начальник Кубанської обл. У 1906 р. Центральне відділення "Просвіти" перебувало в Катеринодарі, ще 15 філій – в Майкопі, Темрюці й інших станицях[23].

Долаючи заборони, кубанські просвітяни проводили в області публічні лекції, святкові вечори, свята до пам'ятних дат української історії та культури, які широко висвітлювали газети "Кубанські обласні відомості" та "Зоря". Ці заходи користувались незмінним успіхом. Незабаром відкрили 15 філій катеринодарської "Просвіти" в Темрюці та Майкопі, станицях Платнирівській, Канівській, Сіверській, Пензенській, Усть-Лабинській, Тихорецькій, Пашківській, Лабинській, хуторах Романівському та Зубова Балка. У діяльності цих філій активну участь взяло близько 100 осіб. Влітку 1907 р. у філіях катеринодарської "Просвіти" проведено обшуки, восени 1907 р. усіх їх закрили відповідно до окремої постанови генерал-губернатора Кубанської обл. від 15 вересня 1907 р. "Про закриття Кубанського просвітницького товариства за ухилення від програми та за протиправну діяльність філіалів"[24]. 28 жовтня того ж року ліквідовано катеринодарську "Просвіту". Однак нелегальні осередки "Просвіти" продовжували утворюватись та діяти в кубанських містах і станицях. Очолив діяльність товариства Кузьма Безкровний. У 1909 р. член Української соціал-демократичної робітничої партії вчитель Оверя створив "Просвіту" у ст. Старомінській. Того ж року під фіктивним прізвищем відкрито книгарню товариства в Катеринодарі. 1915 р. під час обшуку з неї вилучили 18 примірників "Літературно-наукового вісника"[25].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. зміцнюються зв'язки з українськими галицькими видавництвами, місцевими осередками української культури, громадсько-політичними діячами. Коли 1911 р. у Перемишлі відкрили українську гімназію, один із провідних діячів українського національного руху на Кубані Кузьма Безкровний відправив своїх дітей туди на навчання[26]. Загальне ставлення до Західної України серед українських діячів Північно-Західного Кавказу висловив вже на еміграції в 1926 р. Лука Бич: "…в Галичині – цій, здавалося тоді нам, обітованій землі, де є школи українські і навіть українські кафедри при університеті, де можна скликати віча й говорити до свого народу на своїй мові, де в парламенті виступають українські посли"[27].

Утім, після 1917 р. головна надія у процесі національного самовизначення українців Кубані покладалась на допомогу з боку тих українських державних утворень, які набували сили на території Наддніпрянської України та Галичини. Від початку створення Центральної Ради українська еліта Кубані намагалася зробити все можливе, щоб дипломатичні зв'язки поступово переросли в міждержавний союз, а потім і злилися в єдиному державному організмі.

---

[23] *Всегоренко М.* Кубань / М. Всегоренко. – Львів [Б. в.], 1937. – С. 18.

[24] ДАКК. – Ф. 454. – Оп. 1. – Спр. 3652. – Арк. 5.

[25] *Карапетян Л.* Революційна Українська партія на Кубані / Л. Карапетян // Схід (Донецьк). – 1997. – № 8. – С. 54.

[26] *Іванис В.* Стежками життя (спогади) / В. Іванис. – Торонто: Peremoha, 1958. – Т. 1. – С. 118.

[27] Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 3979с. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 6.

Дмитрий Белый. Галичина и Кубань во второй половине XIX – в начале XX века. Создание общего национально-культурного пространства

Рассмотрено основные этапы создания общего украинского модерного национального пространства в XIX–XX вв., в которое в этот период были интегрированы Галичина и Кубань. Также рассмотрено основные факторы, которые содействовали этому процессу – создание единого информационного пространства, сотрудничество представителей украинских общественных деятелей Кубани и Галичины, общее участие в общественно-политических и культурно-просветительских объединениях. Особенное внимание уделено коммеморативным мероприятиям, посвященным Т. Шевченко, которые провели украинцы Кубани, как важному фактору создания единого национального пространства, обстоятельствам создания общей "культурной памяти" Кубани и Галичины в этот период.

Ключевые слова: Галичина, Кубань, национальное пространство, модерная нация, культурная память.

Dmytro Bilyi. Galicia and Kuban in the end of the 19th – beginning of the 20th century: the making of the common Ukrainian national and cultural space

The article analyses the basic stages of creation of the common Ukrainian modern national space in the 19th – beginning of the 20th century, when Galicia and Kuban were integrated into it. It considers major factors which promoted this process: creation of common information field, cooperation of Ukrainian public figures of Kuban and Galicia, participation of the public in political, cultural and educational associations. It focuses on the commemorative activitiesin honour of Taras Shevchenko, organised by Ukrainians of Kuban that constituted the important factor in creation of the common national space. The article explores conditions and circumstances under which the common "cultural memory" of Kuban and Galicia was produced.

Key words: Galicia, Kuban, national space, modern nation, cultural memory.